

Anto POPOVIĆ, *Isusova muka i smrt prema Markovu evanđelju. Egzegetsko-teološki komentar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 360 str.*

Dr. fra Anto Popović, profesor biblijskih disciplina na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, obdario je čitatelje hrvatskog govornog područja prvom studijom o Markovoj redakciji muke i smrti Isusove. U njoj egzegetskom metodom tumači cjelovit tekst izvještaja o Isusovoj mucu, smrti i otkriću praznoga groba (Mk 14,1-16,8), ali unosi i katoličke teološke refleksije služeći se novijom literaturom i računajući na katoličke čitatelje – studente teologije, kolege profesore, svećenike i vjernike laike.

Nekim svojim dosadašnjim radovima on je duboko ušao u Markovu poruku o Isusovim djelima i riječima u okviru ostalih kanonskih evanđelja i cijeloga Svetog pisma. Tako je 1991. godine objavio članak o Isusovoj molitvi u Getsemanskom vrtu, prema Mk 14,32-42; Dalje slijede članci: 1994. godine o sinopticima i Ivanu kao »duhovnom« evanđelju; 1995. godine o raspetom Isusu i raspetom zločincu, prema Lk 23,33-43; 1998. godine o učenicima Isusovim, prema Markovu evanđelju; 2002. godine o Isusovoj molitvi s križa, prema Mk 15,34. Sve ove radove uvrstio je u svoju knjigu *Biblijske teme*, KS, Zagreb, 2004.

Autor je u uvodnom poglavlju obradio paradoksalnost Isusove smrti na

križu i Markove izvore za muku kako ih vide suvremeni egzegeti (9-31). S većinom današnjih egzegeta, iz očitih sličnosti u povijesti muke i zapanjujućih razlika, zaključuje da je u prvoj Crkvi morao nastati tzv. predmarkovski izvještaj o mucu u koji je svaki evanđelist unosi svoje redaktorske zahvate ili umetao tradicijsku građu do koje je došao te je pritom vodio računa o duhovnim potrebama zajednice kojoj je namijenio svoju knjigu o Isusovim djelima i riječima. U dvije kristološke kulminacije Markova prikaza ubraja Isusovo priznanje vlastitog identiteta na suđenju pred Velikim vijećem (Mk 14,62) i ispovijest rimskog časnika pod križem da je Isus Sin Božji (Mk 15,39).

Slijedi osam poglavlja u kojima obrazlaže veće odsjeke i manje odlomke muke po Marku:

1. Zavjera protiv Isusa (14,1-11);
2. Isusova posljednja pashalna večera (14,12-25);
3. Isusova molitva na Maslinskoj gori (14,26-52);
4. Suđenje Isusu pred sinedrijem i Petrova zataja (14,53-72);
5. Pilat sudi Isusu kao »kralju« Židova (15,1-20a);
6. Raspinjanje i Isusova smrt na križu (15,20b-41);

7. Polaganje Isusova tijela u grob (15, 42-47);
 8. Epilog: žene otkrivaju prazan grob i dobivaju uskrsnu poruku (16,1-8).

Tekstove ovih odsjeka autor je egzegetski obradio tako da najprije iznosi literarnu strukturu veće cjeline i pojedinog odlomka, zatim iz konteksta Markova evanđelja i biblijske pozadine obrazlaže manje cjeline te na kraju donosi »funkciju ulomka« pri čemu se prvenstveno oslanja na Markove grčke izraze te značenje tih izraza u ranijim dijelovima Markova evanđelja ili u Septuagintinu prijevodu starozavjetnih tekstova koje Marko citira ili na koje aludira.

Knjiga sadrži tri »ekskursa« kakva su uobičajena u egzegetskim djelima, a služe za šire obrazloženje kojega spomenutoga izraza ili događaja: u drugom poglavlju »Sedam tumačenja Judina čina izdaje« (85-95), u trećem »Sedam tumačenja scene bijega anonimnog mladića« (167-176), u četvrtom »Pravna pitanja vezana uz židovsko suđenje Isusu« (197-209). Uz to su važna obrazloženja kojima autor pomaže pratiti slijed događaja: kronologija posljednjeg tjedna Isusova života, neprijateljstvo glavara svećeničkih, što je uključivala priprava za pashalnu večeru, kruh kao simbol Isusova poslanja, usporedba Isusova i Petrova držanja, pitanje amnestije u povodu Pashe, Isusov vapaj »snažnim glasom« u Mk 15,34, nazočnost žena pod križem, funkcija Mk 16,8 kao izvornog završetka ovog evanđelja.

Kako bih motivirao čitatelje na studiozno proučavanje ove knjige, iznosim

iz nje neke zanimljive misli. Naš je autor svjestan da kanonska evanđelja nisu znanstvena povijest, nego dokumenti vjere o Isusu, ali se oslanja na istraživanje R. Pescha, uz kojega smatra da je »opis muke u Evanđelju po Marku povijesno pouzdan dokument« (26). Prigovor »nekih« – »Čemu to rasipanje pomasti?« na Isusa u kući Šimuna Gubavca (14,3-9) – obeskrjepljuje ženinom nakanom da Isusu, koji uskoro odlazi u nasilnu smrt, iskaže milosrđe: »Da je žena prodala pomast i novac dala siromasima, ona ne bi time riješila problem siromaštva, ne bi uklonila činjenicu njegova postojanja. Njezin čin, prema tome, nije ni uzrok, a ni lijek siromaštvu... Žena je umjesto milostinje učinila djelo milosrđa, a milosrđe je bolje od milostinje« (55-56). Uz 14,15 »Ondje nam pripravite« autor kaže: »Dodavanjem osobne zamjenice 'nama – *hemin'* Isus ukazuje na dimenziju zajedništva između njega i učenika za vrijeme ove pashalne večere« (73). U 14,24 »za mnoge« *polloí, barrim* aluzija je na Slugu Patnika u Iz 52,13-53,12 i zato označava sve (109-111). U 14,36 »*Abba* – Oče« Isusova je ispovijest vjere u Božju svemogućnost koja pokazuje »da Isus, iako mora ići ususret nasilnoj i nepravednoj smrti, ne sumnja u bezgraničnu dobrotu i svemogućnost Očevu. Božja ljubav (dobrota), Božja svemoć i zlo (smrt) tri su elementa koja se predstavljaju Isusu kao konkretne stvarnosti. Isus ih sve tri prihvaća. On priznaje dobrotu i svemoć Božju, a svoju smrt prihvaća kao ono što Bog hoće« (140). U zaključ-

ku o Isusovoj molitvi pred uhićenje stoji: »Molitva je pomogla Isusu da nadvlada situaciju tjeskobe i da spremno prihvati patničku budućnost. To isto bi trebala činiti molitva u životu kršćanske zajednice i njezinih članova« (151).

Prizor uhićenja zorno pokazuje kako Isus gubi slobodu, kako gleda na taj čin nasilja nad sobom, prihvaća to kao volju Božju u skladu s Pismom i kako se učenici razdvajaju od Učitelja (152-162). U prizoru suđenja pred sinedrijem, kada Isus potvrdno odgovara na upit velikog svećenika je li on Sin Blagoslovljenoga (14,61-62), »riječ je o najizričijem očitovanju Isusova identiteta od strane samog Isusa, pred najslužbenijom institucijom židovstva« (191). Međutim, »povijesna činjenica da je židovsko veliko vijeće osudilo Isusa i da su članovi istoga sinedrija također odgovorni za rimsko pogubljenje Isusa, ne može i ne smije biti razlog za optuživanje cijelog židovskog naroda, jer je sam Isus član židovskog naroda, kao što su to i svi oni koji su bili duboko pogođeni Isusovom patnjom« (206). Izloživši točan smisao grčkih izraza za hrvatski prijevod »Petar briznu u plač« (14,72), naš autor ističe da je to naricanje pokajnika: »Iako se doista bio distancirao od Isusa, Petrove suze pokazuju njegov povratak Isusu. Petrov plač pripravlja za kasniju anđelovu uskrsnu poruku koji nalaže da prenesu učenicima i Petru poruku i poziv Uskrslog Gospodina da se ponovno susretnu i obnove zajedništvo u Galileji« (220-221). U odgovoru Pilatu na pitanje je li on kralj Židova (15,2), Isus

indirektno potvrđuje Pilatove riječi, »ali se distancira od značenja koje tom titulu daje rimski upravitelj. Isus ne želi da on bude shvaćen kao kralj u političkom smislu« (235). U odsjeku suđenja pred Pilatom Marko spominje bičevanje, ali ga ne opisuje pobliže. Razlog: »Evandelisti prelaze šutke preko okrutnih detalja bičevanja, zato što nisu zainteresirani za predočavanje okrutnosti, nego za poruku događaja muke. S tog gledišta poruke, za evanđeliste je važnija scena izrugivanja od scene bičevanja, jer scena izrugivanja otkriva istinsku narav Isusova mesijanstva« (260).

U odsjeku raspinjanja i Isusove smrti na križu (15,20b-41) autor divno pokazuje kako je rana Crkva pri vjerničkom vrjednovanju Isusove smrti koristila psalme: »Oduzimanje odjeće od osuđenika bio je dodatni čin poniženja i obeščaćenja. Isus je umirao na križu, gol pred očima svijetu. Tek kasnije, u svjetlu Psalma 22, Crkva je shvatila da je čak i ovaj ponižavajući čin bio dio Božjeg plana... Odjeća koju je Isus nosio za vrijeme svoga javnog djelovanja bila je izraz njegove osobnosti i dio Isusova identiteta. Ta odjeća oduzeta je Isusu prije samog razapinjanja. Oduzimanjem Isusu odjeće, oduzeto mu je dostojanstvo. Isus je ne samo smiješni kralj, nego je lišen vlastite osobnosti i potpuno izložen sramotnom poniženju« (270-271). Prema Marku, Isusa na križu izruguju prolaznici, zatim svećenički glavari s pismonošancima i dvojica razbojnika koji su s njime bili raspeti: »Sve tri skupine izrugivača razapetog Isusa članovi su

izraelskog naroda. U središtu se nalazi i najdetaljnije je opisano izrugivanje židovskih vrhovnih autoriteta (Mk 15,31-32a). Nitko od onih koji oslovljavaju Isusa ne zauzima pozitivan stav prema Isusu za razliku od Lukinog evanđelja gdje skrušeni zločinac izriče vjeru u raspetog Isusa kao spasitelja« (283).

Pri obrazlaganju učinaka Isusove smrti (15,38-39) autor posebnu pozornost posvećuje razdiranju hramskog zastora i ispovijesti rimskog časnika (296-307). Bez obzira radi li se o dvorišnom zastoru koji je poganima zastirao pogled u blizinu hramske građevine ili o unutarjem zastoru iza kojega je veliki svećenik smio ulaziti jednom godišnje, »privilegirano mjesto susreta s Bogom nije više hram, nego Sin Božji. Razdiranjem hramskog zastora potvrđen je Isusov autoritet nad hramom« (302). Časnik nadziratelj smrtnog pogubljenja svojom ispoviješću predstavlja »istinsku posljednju riječ koja podsjeća na sve ranije događaje, temelji se na njima i priznaje božansko sinovstvo Isusa, raspetog i umrlog na križu« (307). Egzegeti smatraju da je izvještaj o otkriću praznog groba, s porukom da će uskrsnuti Isus obnoviti zajedništvo s učenicima u Galileji, pripadao u predmarkovsku povijest muke, priređenu za liturgijsku uporabu u Jeruzalemu. Zato naš autor tumači i taj odlomak (16,1-8).

Ovaj egzegetsko-teološki komentar Muke po Marku izvrsna je prinova u bibličarskoj literaturi na hrvatskom jeziku. U povijesti naše teologije dosad smo imali knjigu R. Vimera *Muka Gos-*

podina našega Isusa Krista, zatim razmatranja A. Škrinjarova *Isus Krist. Njegov lik, život i njegova nauka I* (Zagreb, 1958., »Muka i smrti Isusova«, 145-283; djelo obuhvaća tri sveska i autor slijedi ritam liturgijske godine) i Tomićevu knjigu *Gospodin Isus: kralj slave* iz 1992. godine. Ova su izlaganja muke Isusove pisana u vremenu tzv. evanđeoske harmonije, kada je iz četiriju evanđelja slagan »Život Isusov« redosljedom koji su bibličari smatrali najvjerojatnijim. Zadnje je takvo djelo *Evanđelje riječima četvorice evanđelista*, objavljeno 1962. godine, a priredio ga je tada mladi bibličar Bonaventura Duda, uz predgovor nadbiskupa Šepera (nanovo tiskano 2008. godine). Na toj je liniji i *Povijest Isusova II*, 159-389, komentar evanđelja u dva sveska bosanskog franjevca A. Augustinovića iz 1984., koji je izvorno izašao na španjolskom jeziku.

Ovo je prva egzegetska monografija o Muci po Marku, uz stručno i opširno vrjednovanje Markove redakcije i teologije. Činjenica da Crkva nije prihvatila Tacijanov *Diatessaron* za čitanje u liturgiji umjesto četiriju odvojenih evanđelja pokazuje da trebamo slušati, razmatrati i proučavati svako evanđelje kao zasebnu knjigu. Ovo je prva egzegetsko-teološka studija na hrvatskom jeziku o mucu i smrti Isusovoj prema jednom evanđelistu. Uspjela i proučavanja vrijedna studija! Bilo bi lijepo kada bi autor nastavio obrađivati Muku po Luki kojega je već proučavao te, s vremenom, i muku Isusovu prema ostala dva kanonska evan-

đelja. Kao bibličar odmakle dobi i profesorskog iskustva preporučam knjigu za objavljivanje i proučavanje.

Vrijedna je odlika ove knjige da je autor naveo literaturu na hrvatskom jeziku i na stranim jezicima.

Mato Zovkić

**Fenomen (ne)religioznosti u suvremenoj književnosti,
Zbornik radova, Diaspora croatica, knjiga br. 13, Hrvatski
dušobrižnički ured, Frankfurt na Majni, 2009., 160 str.**

Ovih je dana svjetlo dana ugledao deseti po redu zbornik radova s godišnjih pastoralnih skupova hrvatskih pastoralnih djelatnika iz Zapadne Europe. U zborniku su predavanja sa skupa održanog od 6. do 9. listopada prošle godine u Bergisch Gladbachu kod Kölna. Objavljen je u izdanju Hrvatskoga dušobrižničkog ureda iz Frankfurta, u čijoj se organizaciji održavaju spomenuti skupovi. Tema je bila posvećena fenomenu (ne)religioznosti, kako stoji i u naslovu zbornika. U zborniku su dva predavanja mr. Josipa Grbavca iz Sinja, o problemu Boga u suvremenoj književnosti i odnosu teologije i književnosti, predavanje akademika Josipa Bratulića iz Zagreba o ulozi staroslavenskog jezika i glagoljice, te dva predavanja dr. Vladimira Lončarevića iz Zagreba, o religioznosti i katolicitetu te hrvatskom katoličkom pokretu i katoličkoj književnosti.

U predgovoru u ime izdavača delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj fra Josip Bebić odgovara na pitanje o izboru teme skupa te ističe: »O ovoj temi

dosada nismo razmišljali temeljito, kao i o njezinoj važnosti u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Danas se sve više osjeća potreba za proučavanjem književnosti i kulture u teologiji, osobito u praktičnoj teologiji. Drugi vatikanski sabor, osobito u koncilskom dokumentu *Gaudium et spes (Radost i nada)*, u poglavlju o promicanju kulturnog napretka govori o potrebi dijaloga između vjere i kulture i važnosti književnosti za razumljiviji navještaj kršćanske poruke. Moderna književnost posljednjih desetljeća osobito je prikladna da preko problematiziranja jezika neposredno dopremo do čovjeka sadašnjice, neophodna je kao korektiv za svakoga teologa, jer i teologija nužno koristi jezik kao medij svoga izražavanja. Bavljenje poetskim tekstom vrlo je važno u ophođenju s Biblijom kao književnim djelom. Iako je suvremena književnost pretežno 'literatura nevjere, fatalizma i nihilizma', ona upravo kao takva 'provocira, ali producira vjeru'; na njezina do krajnosti radikalna i provo-